

НОДАЛНО-ФУНКЦИОНАЛНА РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА САРАЈЕВСКО-РОМАНИЈСКЕ РЕГИЈЕ

Апстракт: У овом раду се разматра могућност нове нодално-функционалне регионализације Сарајевско-романијске регије, засноване на централности урбаних насеља и неопходности једноставније територијалне организације овог геопростора.

Кључне ријечи: сарајевско-романијска регија, нодалност, централност и функције насеља

Увод

Поред општих обиљежја која су карактеристична за брдско-планински простор Републике Српске, Сарајевско-романијска регија посједује читав низ специфичних одлика које су произашле из интеракције природне средине и динамичног економскогеографског и политичкогеографског развоја. Суштинска промјена карактера нодално-функционалних односа унутар ове регије и односа према сусједним цјелинама, наступа по завршетку грађанског рата, а манифестује се кроз преразмјештај становништва, дислокацију привредних објеката и изградњу нових политичко-економских и територијалних односа према окружењу. Са једне стране, значај Сарајева, као бившег макрорегионалног центра БиХ, битно се редукује и своди на ниво минималне интеракције. На другој страни, Источно Сарајево и Пале постају нови биполарни мезорегионални центар који представља супституцију за изгубљене функције урбаног простора, прије свега у домену високог образовања и секундарно-терцијарне здравствене заштите. Ова средина преузима улогу «копче» између сјеверних и јужних дијелова Републике Српске, а тиме и основног фактора интеграције мреже градова и насеља дуж њене трансферзалне осовине развоја. Посебност и специфичност новонастале ситуације се огледа у томе што у својој новијој историји ова регија није имала овакву функцију. За то нису постојале основне економско-политичке претпоставке (по први пут је ово етничка, цивилизацијска и геополитичка граница), а општи природногеографски (рељефне и климатске прилике) и привредни оквир за настанак тако снажног гравитационог центра је крајње неповољан. Проучавани простор је најтања карика у систему нодално-функционалних односа унутар Републике Српске и значајно зависи од развоја урбаних центара и јачања њихове гра-

витационе снаге. Управо су ово претпоставке равномјерног регионалног развоја, заснованог на правилно усмјереним и подијељеним функцијама, из којих произилази утицај на околину. Пропорционално снази градских центара ове регије, дефинисана су и њихова комплементарна подручја.

1. Мрежа централних насеља

Утврђивање нодално-функционалних односа међу насељима и градовима Сарајевско-романијске регије, као основе за нодално-функционалну регионализацију, захтјева одређивање мреже централних насеља. Ово је могуће остварити кроз одређивање степена централитета насеља и градова и дефинисања комплементарних подручја централних насеља. У недостатку егзактних статистичких показатеља, користићемо се квалитативном методом, на основу које ће се стећи слика о основним функцијама центара и начинима егзистенције становништва. Под овим сматрамо задовољење основних животних потреба, од становања и рада до образовања, лијечења и снабдијевања. Из овога ће произаћи и спознаја о карактеру и интензитету промјена у аграрној околини ових центара, трансформацији привредне активности у рубним градским насељима и снажној интеракцији сеоског становништва и градских садржаја и функција у домену културе живљења, степену образованости и бриге за лично здравље.

Табела бр. 1: Показатељи централности насеља

| Ред бр. | Општински центар | Централност насеља | Функције насеља и значај институција | | | |
|---------|-----------------------|--------------------|---|-------------|---|--------------------------------------|
| | | | БиХ | РС | Регионалне | Локалне |
| 1 | Источна Илиџа | да | Затвор | - | Општа болница | 2 хотела, 2 мотела |
| 2 | Источно Ново Сарајево | да | СИПА, ДГС | 2 Дирекције | Ректорат, ИТЦ РТРС, 2 Радио стан. Универзитет | Дом здравља, ТЦ, 4 мотела |
| 3 | Пале | да | - | 2 Дирекције | Универзитет, ТВ студио, 2 Радио станице | Хотел, 2 ТЦ Дом здравља |
| | | | Туристички значај Олимпијског центра Јахорина | | | |
| 4 | Источни Стари Град | не | - | - | - | Амбуланта |
| 5 | Соколац | да | - | Српске шуме | Псих.болн. Телеком, Суд | Хотел, мотел, Дом здравља Радио ста- |

| | | | | | | |
|---|-------------|----|---|---|---|----------------------------|
| | | | | | | ница |
| 6 | Хан Пијесак | не | - | - | - | Амбуланта |
| 7 | Рогатица | не | - | - | - | Хотел, Дом здра- вља |
| 8 | Трново | не | - | - | - | Амбуланта |

Критеријум централности је усмјерен на основне карактеристике насеља и најбоље одсликава општи тип насеља, а веже се за постојање типично градских функција. Примјеном овог критеријума на проучавани простор, уочавамо да у домену државне управе сви центри имају општинске Скупштине.

Институције од републичког и државног значаја су различите дирекције (Завод за запошљавање, Завод за уџбенике, Цивилна заштита, Српске шуме, План и анализа, Агенције за безбједност). Централности насеља доприноси и број запослених у државним институцијама (Савјет министара БиХ и бројне дирекције и агенције се налазе у Сарајеву) који живе на овом подручју и њихов број значајно опада са удаљењем од Сарајева. У домену високог образовања, по четири факултета се налазе у И. Н. Сарајеву и Палама; центри секундарне и терцијарне здравствене заштите су лоцирани у И. Илици (Општа болница) и Сокоцу (Психијатријска болница); велики индустријски капацитети (Енергоинвест-ове и Фамос-ове фабрике су још у процесу реструктурирања и власничке трансформације), а мала предузећа из области дрвопрерађивачке и грађевинске индустрије су неповезана у веће системе (кластери), док хотелско-туристички капацитети имају највећу стопу раста и најзаступљенији су на Палама (Јахорина) и Источном Сарајеву. У домену услуга, изграђени су велики тржни центри (5000-10000 м²) са бројним садржајима и по угледу на сличне објекте у окружењу.

2. Вертикална структура мреже градова и насеља

На основу претходне табеле, могуће је издвојити одређене таксономске рангове нодално-функционалних центара:

Табела бр. 2: Хијерархија нодално-функционалних центара

| Ред.бр. | Ранг центра | Општински центар |
|---------|----------------|---|
| 1 | Мезорегионални | Источна Илица, Источно Ново Сарајево и Пале |
| 2 | Субрегионални | Соколац |
| 3 | Општински | Рогатица и Хан Пијесак, |
| 4 | Мјесни | Источни Стари Град и Трново |

Највећи таксономски ранг Источно Сарајево (И. Илића и И. Н. Сарајево) и Пале заслужују као демографски, физиономски и функционални најзначајнији центри у којима су лоциране веома значајне државне институције. Њихов значај појачава и гравитациона моћ Сарајева, као политичког центра БиХ, али и услужног центра. То се манифестује кроз присуство политичко-управљачког апарата домаћих и међународних представника и притисцима њиховог знатног дијела у циљу унитаризације цијеле БиХ. Такође, није занемарив значај овог простора и као «Пијемонта» Републике Српске.

Соколац је насеље мјешовитог типа и због концентрације битних функција регионалног значаја, представља субрегионални нодално-функционални центар. Важно је поменути да је ово више израз наслијеђених односа и распореда «политичке моћи» у регионалним оквирима, него израз демографске и привредне снаге овог центра.

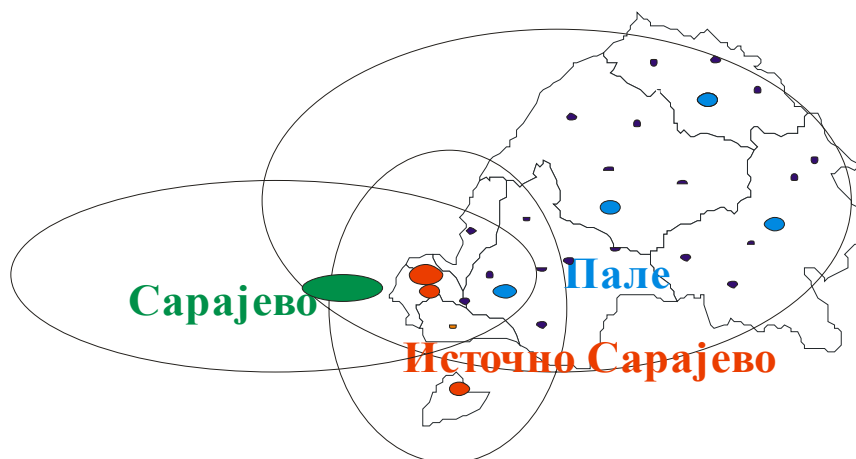
Рогатица и Хан Пијесак биљеже стагнацију демографског раста, па и у домену функција задовољавају тек минималне потребе становништва на нивоу општина.

Трново је једина општина која је физички подијељена на двије неповезане цјелине. Коридор за Горажде одваја Кијево од Трнова и поред тако малог броја становника чини да ова општина не посједује гравитациону снагу општинског центра. Источни Стари Град у нодално-функционалном погледу представља скупину слабо повезаних заселака и пружа минималне функције малобројном становништву у домену примарне здравствене заштите и основног образовања.

На бази природних ресурса и на њима заснованој привреди, мрежи и типу централних насеља, њиховим функцијама и демографским карактеристикама, могуће је извршити нодално-функционалну регионализацију овог геопростора. Она се, као условна регионализација, заснива на одређивању комплементарних подручја поменутих централних насеља и представља просторни приказ зоне утицаја централних насеља појединих рангова.

Зона утицаја Пала, као мезорегионалног центра се огледа у задовољењу потреба становништва романијског платоа (Соколац, Рогатица, Хан Пијесак, С. С. Град) у домену средњег и високог образовања, примарне здравствене заштите (дом здравља), администрације регионалног и републичког нивоа, снабдјевања робом широке потрошње (2 тржна центра), различитим видовима услужних дјелатности (од културе до посредничких услуга) и у домену туристичко-рекреативних садржаја за становништво из шире регије (Јахорина).

Картограм бр. 1: Зона утицаја централних насеља



Зона утицаја Источног Сарајева, као мезорегионалног центра, односи се на задовољење потреба становништва у домену свих нивоа образовања и допунског музичког образовања (С. Илица, С. Н. Сарајево, Трново и српско становништво из кантона Сарајево), примарне, секундарне и терцијарне здравствене заштите за цијелу регију (Клинички центар), снабдијевања робом широке потрошње (један тржни центар и градња још пет) становништва Источног Сарајева, Трнова и и кантона Сарајево, те различитим видовима услужних дјелатности, од културе до занатских и посредничких услуга. Посебност Источног Сарајева се огледа у чињеници да оно представља двојни град са Палама, као један од шест мезорегионалних центара Републике Српске, чији значај се увећава специфичним положајем и интеракцијом са Сарајевом као паралелним градом.

Зона утицаја општинског центра се своди на задовољење основних функционалних потреба становништва у домену основног образовања, здравствене заштите (амбуланта), општинске администрације и задовољења минималних потреба у погледу снабдијевања (до нивоа самопослуге). Ове елементе задовољавају све општине осим И. С. Града и дијела Трнова (Кијево гравитира Источном Сарајеву).

Картограм бр. 3.9: Нодално-функционална регионализација Сарајевско-романијске регије



3. Закључак

Проучавана цјелина представља брдско-планински простор са најсложенијим демогеографским и насељско-функционалним процесима унутар Републике Српске. То се препознаје кроз негативне и веома изражене процесе деаграризације и депопулације највећег дијела простора (осим градских зона Источног Сарајева и Пала). Током периода 1961-91. ово је било депопулационо подручје (општи тип кретања становништва I_1-I_3). У послеријатном периоду све општине биљеже негативан природни прираштај, а раст становништва се заснива на имиграцији из околних општина (Подриње и Херцеговина), која додатно усложњава демографски развој тих средина. Ова регија је и најрјеђе насељена у Републици Српској и без хитног усвајања мјера популационе политике, веома брзо ће се осјетити сва драматичност овог стања.

Опште нодално-функционалне карактеристике регије указују на биполарност и недовољну диверзификованост центара развоја. У условима неолибералног тржишног концепта, малог броја корисника и неповољних природногеографских услова, цијене већине јавних услуга (здравство, саобраћај, инфраструктура) ће расти, па је неопходно поједноставити територијалну организацију и обезбиједити, привремено, солидарну подршку цијеле Републике Српске. Трајно рјешење ће представљати само цјеловит и системски приступ и изградња политике равномерног регионалног развоја цијеле Републике Српске.

Литература

1. Група аутора (2007): Предлог Просторног плана Републике Српске до 2015, Влада Републике Српске, Бања Лука.
2. Мутабџија, Г. (2006): Тенденција природног кретања становништва у брдскопланинским предјелима Републике Српске, Радови Филозофског факултета, свеска 8, Пале.
3. Мутабџија Г. (2006): Просторно-функционална организација Источног Сарајева, Зборник радова 1. конгреса српских географа, Сокобања.

Goran Mutabdžija

THE NODAL-FUNCTIONAL REGIONALISATION OF THE
SARAJEVO-ROMANIJA REGION

Summary

Here we analyse the possibility of the new nodal-functional regionalization of the Sarajevo-Romania region, based on the centralism of the urban areas and necessity of the simpler territorial organization of this geo-space.